LIBUŠA FRANKOVÁ

SLOVÁCI V NOVOM VEKU NÁRODOV

(1780 – 1848)

UNIVERSUM

Libuša Franková

SLOVÁCI V NOVOM VEKU NÁRODOV
(1780 – 1848)

UNIVERSUM
Prešov 2006

Libuša Franková:
Slováci v novom veku národov (1780 – 1848)

Recenzenti
Univ. prof. PhDr. Michal Danilák, CSc., Dr. h. c.
Doc. PhDr. Dušan Škvarna, PhD.

Fotografie
Slovenská národná knižnica - Archív literatúry a umenia, s. 33, 34, 38, 46, 52, 62, 72, 83, 141
Biografia slovenských a inorečových kalendárov 1701 – 1965. Martin 1984, s. 40, 45, 54
Československá vlastivěda VII. Praha 1933, s. 124, 145, 148, 162
Fotosúbory. Martin 1983, s. 48, 53
František Cyril Kampelík. Praha 1975, s. 153, 185
Revolučné roky 1848 - 1849. Fotosúbor. Bratislava 1998, s. 97
Štúrovci. Tlmače 2001, s. 100, 103, 177, 186
Z trezorov Matice slovenskej. Martin 1983, s. 37, 41

Vydalo vydavateľstvo UNIVERSUM, Javorinská 26, 080 01 Prešov
© UNIVERSUM 2006

ISBN 80-89046-39-8

Úvod

Obdobie vzniku a začiatkov vývinu novodobého slovenského národa (1780 – 1848) súviselo so vstupom európskeho tradičného agrárneho spoločenstva koncom 18. storočia do obdobia jeho moderného vývoja spojeného s formovaním národných štátov s občianskou spoločnosťou. Slovami Ľudovíta Štúra začalo definitívne obdobie „národnej rodiny ľudstva – vek národov",[1] ktoré malo priniesť nový svetový poriadok ustanovovaný po národných, nie dynastických štátoch. Bezpodmienečným krokom k budúcemu autentickému zjednoteniu Európy, nie jej drobeniu bolo však potrebné, aby nevládnuce etnické skupiny – spoločenstvá, Slovákov nevynímajúc, čo najskôr dosiahli vytvorenie vlastných národných štátov. Miroslav Hroch skonštatoval, že príslušníci nevládnucej etnickej skupiny boli charakterizovaní istým stupňom etnickej identity – *„t. j. vědomím společného jazyka (příbuzných dialektů), společných či obdobných zvyklostí a společné minulosti"*.

Od moderného národa sa nevládnuca etnická skupina líšila v tom, že nemala *„tradici národní kultury (školství, literatury, politického života atd) ve vlastním spisovném jazyce"*, respektívne bola táto tradícia oslabená, alebo pretrhnutá, „chyběl im „národní stát", netvorili „svébytnou administrativní, resp. politickou jednotku" a nemali „plnou sociální strukturu".[2]

Predstavitelia slovenského národného hnutia pozitívne prijímali moderné zmeny v živote národov. Peter Kellner-Hostinský vnímal nový „obrat v dejinách" ľudstva a v živote národov ako začiatok doby, ktorou sa „začal vek ľudu, vek slobody, práva a rovnosti".[3] Mikuláš Dohnány vyzdvihol význam slobody nielen v živote ľudí, ale aj národov, zdôrazniac, že *„človek je k rozumnej slobode stvorený, teda i národy... kto chce byť slobodný, musí mať pochop o slobode, musí žiť skutočný, vyšší život, musí mať akú takú vzdelanosť... nie je ten slobodný, ktorý sa nazdá, že mu je všetko slobodno, ale kdo si vie šetriť práva druhých... slobodný národ je povedomý svojej slobody"*.[4]

---

[1] ŠTÚR, Ľudovít: Ponosy a žaloby Slovanov. In: *Slovania, bratia!* Ed. Jozef Ambruš. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1956, s. 123.

[2] HROCH, Miroslav: „Nový nacionalismus" ve střední a východní Evropě aneb: můžeme srovnávat stará a nová národní hnutí? In: *STUDIA HISTORICA NITRIENSIA 7,* 1998, s. 129.

[3] KELLNER-HOSTINSKÝ, Peter: Všetko za lud Slovenski. In: *Slovenskje národňje novini,* roč. 4, 14. 4. 1848, č. 278, s. 1109.

[4] DOHNÁNY, Mikuláš: Sloboda a slobodní národ. In: *Slovenskje národňje novini,* roč. 4, 28. 4. 1848, č. 281, s. 1121 – 1122.

Slovenské národné hnutie v rokoch 1780 – 1848 bolo a je, najmä od druhej polovice 20. storočia, v rámci procesu slovenskej národnej emancipácie za posledných dvesto rokov predmetom záujmu domácich a zahraničných historikov i literárnych historikov, ale aj publicistov bez výraznejšieho odborného zázemia. V publikovaných prácach prezentovali úsilie dokázať pomocou argumentov a primerane k svojej erudovanosti i k existujúcim spoločenskopolitickým pomerom opodstatnenosť, či neoprávnenosť starších i novších poznatkov o slovenskom národnotvornom procese v sledovanom období.

V slovenskej historiografii je moderné slovenské národné hnutie, aj vo vzťahu k nasledujúcemu národného vývinu, pomerne dobre spracované a vo viacerých oblastiach vyčerpávajúco v odborných a vedeckých syntézach, ako sú Dušan Čaplovič a kol. Dejiny Slovenska. (Bratislava 2000), Dejiny Slovenska II. (Bratislava 1987), Dušan Kováč Dejiny Slovenska. (Praha 1998), Richard Marsina a kol. Slovenské dejiny. (Martin 1992), v monografických prácach Františka Bokesa Dejiny Slovenska a Slovákov. Od najstarších čias po oslobodenie. (Bratislava 1946), Júliusa Bottu Slováci. Vývin ich národného povedomia. I. II. (Martin 1923), Jozefa Butvina Slovenské národno-zjednocovacie hnutie (1780 – 1848). (K otázke formovania novodobého slovenského národa.) (Bratislava 1965), Karola Goláňa Štúrovské pokolenie. (Bratislava 1956), Jána Hučka Sociálne zloženie a pôvod slovenskej obrodeneckej inteligencie. (Bratislava 1974), Tibora Pichlera Národovci a občania: o slovenskom politickom myslení v 19. storočí. (Bratislava 1998), Jána Považana Bernolák a bernolákovci. (Martin 1990), Hadriána Radvániho Slovenské učené tovarišstvo. Organizácia a členstvo 1792 – 1796. (Trnava 1992), Daniela Rapanta K počiatkom maďarizácie I. II. (Bratislava 1927, 1931), Ilegálna maďarizácia 1790 – 1840. (Martin 1947), Slovenské povstanie roku 1848 – 1849. Dejiny a dokumenty. I. – V. (Turčiansky Sv. Martin 1937–1972), Slovenský prestolný prosbopis z roku 1842. I. II. 1. 2. (Liptovský Sv. Mikuláš 1943), Tatrín. (Osudy a zápasy.) (Martin 1950), Sedliacke povstanie na východnom Slovensku 1831. I. II. (Bratislava 1953), Imricha Sedláka Strieborný vek. I. II. (Košice 1970), Jána Tibenského Chvály a obrany slovenského národa. (Bratislava 1965), Eleny Várossovej Slovenské obrodenecké myslenie. (Bratislava 1963), Márie Vyvíjalovej Juraj Palkovič (1769 – 1850). (Bratislava 1968), Slovenskje národňje novini. Boje o ich povolenie. (Rimavská Sobota 1972), v edíciach prameňov Deje jednoty mládeže slovenskej do roku 1848. (Martin 1972), Dokumenty k slovenskému národnému hnutiu. 1. (Bratislava 1962), Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti. 1. (Bratislava 1998), spolu s publikovanou korešpo-

denciou Mikuláša Dohnányho, Martina Hamuljaka, Jána Hollého, Pavla Jozefa Šafárika, Ľudovíta Štúra a iných, vo vedeckých zborníkoch K počiatkom slovenského národného obrodenia. (Bratislava 1964), O reč a národ. Slovenské národné obrany z rokov 1832 – 1848. (Bratislava 1973), Pavol Jozef Šafárik a slovenské národné obrodenie. (Martin 1989), Pavol Jozef Šafárik a slavistika. (Prešov – Martin 1996), Slováci a ich národný vývin. (Bratislava 1966), Slováci a Maďari. (Martin 1996), Slovensko v období prechodu od feudalizmu ku kapitalizmu. (Bratislava 1989), Život a dielo Antona Bernoláka. (Bratislava 1997) i v zborníkoch vydaných pri jubileách osobností národného života, napríklad Ján Kollár (1793 – 1993). (Bratislava 1993), Ľudovít Štúr v súradniciach minulosti a súčasnosti. (Martin 1997), Pamätnica Antona Bernoláka. (Martin 1992), Slovanský zjazd 1848 a Slováci. (Bratislava 1998), Slovenské učené tovarišstvo (1792 – 1992). (Trnava 1993), 150. výročie vzniku Tatrína. (Prešov 1995), Tatrín (1844 – 1994). (Martin 1994), s dôrazom na bernolákovské a štúrovské hnutie, vývin národného jazyka a snáh o jeho pestovanie od tendencie západoslovenskej kultúrnej slovenčiny presiahnuť vlastné dialektologické hranice až k uzákoneniu celonárodného spisovného jazyka, na úlohu češtiny u evanjelického obrodeneckého prúdu, slovanskú vzájomnosť, národnostný útlak spojený s maďarizačnými snahami v Uhorsku, ktorého súčasťou bol aj hospodársky útlak, na národnozjednocovacie a národnoobranné snahy, spolkovú činnosť, vývin národnej ideológie, národného povedomia a politického myslenia, na maďarsko-slovenské a česko-slovenské vzťahy, revolučné udalosti rokov 1848 – 1849 i na významné osobnosti slovenského národného hnutia.

Východiskom k spracovaniu problematiky moderného slovenského národného hnutia v prvej polovici 19. storočia sa stali doteraz prezentované názory, najmä v slovenskej odbornej historickej literatúre, ktoré sú rozšírené o nové poznatky z dobových a súčasných odborných literárnych a časopiseckých zdrojov i z pramenného materiálu. Zámerom práce je predstaviť vo vybraných otázkach slovenské národnotvorné aktivity v podmienakch multietnického impéria a konkrétne v uhorskom kontexte, v ktorom Slováci v sledovanom období predstavovali nevládnucu etnickú skupinu, ktorá nepoznala vlastnú štátnosť. Práca prezentuje snahu prispieť k pochopeniu podmienok vzniku a začiatkov rozvoja moderného slovenského národného hnutia s jeho ideovými podnetmi a cieľmi, špecifikami i vývojovými obdobiami a poukázať na význam rozvíjania osvetových a ľudovýchovných, národnoobranných, národnopolitických a sociálno-ekonomických i národnozjednocovacích snáh v národ-

nom hnutí s cieľom dosiahnuť atribúty modernej národnej identity. V súvislosti s uvedenými otázkami približuje v sledovanom období i problematiku rozvíjania česko-slovenských vzťahov na platforme jazykovej a literárnej jednoty v duchu česko-slovenskej spolupatričnosti a vzájomnosti.

Prvá kapitola

PODMIENKY VZNIKU SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO HNUTIA

Slovenské národné hnutie v rokoch 1780 – 1848, prezentované v slovenskej historiografii aj ako národné obrodenie, tvorí v slovenských dejinách významnú fázu národnotvorného procesu Slovákov, ktorá bola spojená s prechodom slovenskej feudálnej etnickej skupiny do obdobia moderného vývinu slovenského národa.[5]

S procesom uvoľňovania feudálnych vzťahov v rámci multietnického Rakúska i Uhorska *úzko súvisel slovenský národnoemancipačný zápas.* Neprebiehal bez problémov a prekážok. Bol *podmienený spoločensko-politickou a hospodárskou situáciou* v meniacich sa pomeroch rakúskej monarchie v období po reformácii a protireformácii, stavovských povstaniach a tureckej okupácii i *zmenami, ktoré súviseli s reformnou činnosťou Márie Terézie a Jozefa II.*

Od polovice 18. storočia sa v monarchii udiala pozoruhodná regenerácia spoločnosti. Bola spojená s populačným nárastom obyvateľstva, rozšírením miest a s prebiehajúcimi zmenami v postavení najpočetnejšej vrstvy feudálnej spoločnosti – poddaných roľníkov, ktoré súviseli najmä s novým daňovým systémom v Tereziánskom katastri z roku 1748, s určením vzťahu poddaných k vrchnosti a ich povinností v Urbariálnom patente z roku 1767 a v Čechách v Robotnom patente z roku 1775, s troma patentmi Jozefa II. z roku 1781 s cieľom zlepšiť spoločenské a právne postavenie poddaných, s Patentom o zrušení nevoľníctva roku 1781 v západnej časti monarchie a roku 1785 v Uhorsku, či s novým výkupným a urbariálnym nariadením z roku 1789. Reformy smerovali k likvidácii zaostalého agrárneho štátu s nevoľníckymi vzťahmi. V spoločenskom živote sa začali výraznejšie prejavovať procesy uvoľňovania starých feudálnych vzťahov. Reformami sa v monarchii upevňovali práva roľníkov, aj slovenských, na trvalé užívanie pôdy. V stredoveku roľníci nemali síce právo pôdu predať, ale ani zemepán nemal právo im ju odobrať, zabrániť jej zdedeniu, alebo rozdeleniu medzi potomkov. Zemepán nemohol zasahovať ani do spôsobu hospodárenia roľníkov. Takýto súhrn práv zná-

---

[5] LIPTÁK, Ľubomír: Modernizácia Slovenska: národ, štát, spoločnosť. In: *Historický časopis,* roč. 45, 1996, č. 12, s. 71 – 76; HROCH, Miroslav: *V národním záujmu. Požadavky a cíle evropských národných hnutí devatenáctého století ve srovnávací perspektivě.* Praha : Lidové noviny 1999. 199 s.

ny ako emfyteutické, alebo nemecké právo si v stredoveku roľníctvo vynútilo vo viacerých krajinách strednej a východnej Európy. Od 15. storočia sa však feudálom podarilo v mnohých krajinách uvedené právo roľníkom odňať, napríklad vo všetkých ruských provinciách, v Pobaltí, Meklenbursku, Lužici, Poľsku, časti Sliezska a inde. V Uhorsku sa uvedené právo udržalo spolu s princípom odvádzania feudálnej renty a všetkých ďalších povinností od jedného hospodárstva a nie od každej znevoľnenej či poddanstvom viazanej osoby. Uhorsko v tomto období patrilo skôr k vyspelejším, než zaostalejším oblastiam Európy a jeho výrazné zaostávanie nastalo až v 19. storočí.[6]

V 18. storočí sa začali v monarchii uskutočňovať *prvé kroky ku sociálnym a ekonomickým slobodám,* ktoré prispeli k postupnému uskutočňovaniu občianskych slobôd v modernej spoločnosti. Vychádzali z novodobého racionalizmu, podľa ktorého cieľom spoločenského života bolo všeobecné blaho, t. j. bezpečnosť a blahobyt občanov, zabezpečené usporiadaným štátom s racionálnou cieľavedomosťou. Všetko malo slúžiť rozvoju a upevneniu štátu v duchu *štátneho utilitarizmu,* čomu sa mali podriadiť záujmy a potreby jednotlivcov. Na druhej strane mal zase centrálne organizovaný štát s neobmedzenou mocou panovníka slúžiť občanom v záujme *osvietenského absolutizmu.*

Realizovali sa *opatrenia* smerujúce *k náboženskej tolerancii.* Roku 1777 dovolila Mária Terézia evanjelikom súkromné rodinné pobožnosti a Jozef II. vydal roku 1781 *Toleračný patent* pre obe časti monarchie. Uskutočňovali sa *nariadenia* smerujúce *k demokratizácii vzdelania.* Mária Terézia vydala roku 1777 novú školskú organizáciu *Ratio educationis,* študijný poriadok a administratívne predpisy o stupňoch a typoch škôl. Členili sa podľa spoločenskej štruktúry a vyučovacieho jazyka na triviálne školy s rodným jazykom, mestské školy s nemeckým jazykom a na vyššie školy s latinským jazykom. Reformy Jozefa II. v školskej oblasti smerovali k dobudovaniu školskej sústavy od ľudových škôl až po univerzitu. Jednotná školská sústava podriadená štátu sa mala od roku 1785 vzťahovať aj na protestantské školy. Postupne mali byť zakladané nekonfesionálne školy a zavedená povinná školská dochádzka. Koncom 80. rokov došlo z kvantitatívneho hľadiska najmä k rozvoju ľudového školstva. Školstvo sa stávalo dôležitým činiteľom v reformnej politike viedenského dvora. Obsah vzdelania sa mal priblížiť potrebám života a štátu, vplyv cirkvi sa mal zredukovať. Začali sa uskutočňo-

---

[6] ŠPIESZ, Anton: Slováci a ich hospodársko-sociálne postavenie v Uhorsku v 18. storočí. In: *Historický časopis,* roč. 28, 1980, č. 3, s. 381 – 382.

vať *zmeny v organizácii štátu*, ktoré zasiahli aj do oblasti záujmov jednotlivých etník a etnických skupín v monarchii. Centralizácia štátnej moci priniesla prekrývanie či prelínanie moderných správnych celkov – dištriktov, zavedených Jozefom II. roku 1785, s hranicami historických alebo etnických celkov. Prítomná, pretrvávajúca identita národných celkov v monarchii so starými politickými celkami, či etnická identita na úrovni ľudskej komunity začali vyvolávať záujem o národnú svojbytnosť, Slovákov nevynímajúc.

Ideové podnety a ciele slovenského národného hnutia

Slováci, u ktorých absentovala vlastná organizačno-zjednocujúca forma – *štátnosť*,[7] začali koncom 18. storočia prijímať *impulzy a ideové podnety* k národným aktivitám z pokrokových európskych myšlienkových prúdov, najmä *z osvietenstva a racionalizmu*, *európskych revolučných hnutí* od Francúzskej revolúcie roku 1789 do poľského povstania rokov 1830 – 1831 a v prvej polovici 19. storočia i *z romantickej filozofie* Johanna Gottfrieda Herdera a Georga Wilhelma Friedricha Hegela.[8]

Vplyvom spoločenských hnutí v Európe za napoleonských vojen sa aj do monarchie dostával produkt európskej modernizácie, ktorý vzišiel z nového spoločenského myslenia Francúzskej revolúcie, a to historický a spoločenský jav známy ako *európsky nacionalizmus*,[9] ktorého historické korene moderného národa možno nachádzať už v období stredoveku a raného novoveku, s presahom do začiatku

---

[7] Podobne absentovala v monarchii štátnosť u Slovincov. Roku 1526 bola prerušená stredoveká štátnosť s istými prežívajúcimi inštitúciami u Chorvátov a Čechov. Srbi si udržiavali v pamäti spomienku na stredoveký štát. Slováci i Slovinci nepoznali vlastnú štátnosť. HROCH, Miroslav: *V národním záujmu. Požadavky a cíle evropských národných hnutí devatenáctého století ve srovnávací perspektivě.* Praha : Lidové noviny, 1999, s. 13 – 14.

[8] TIBENSKÝ, Ján: Príspevok k dejinám osvietenstva a jozefizmu na Slovensku. In: *Historické štúdie 14,* 1969, s. 98–115; ŠIMONČIČ, Jozef: *Ohlasy Francúzskej revolúcie na Slovensku.* Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1982. 210 s; FERENČUHOVÁ, Bohumila: Myšlienky francúzskej revolúcie a slovenské národnoemancipačné hnutie. In: *Historický časopis,* roč. 38, 1990, č. 6, s. 807–818; KOWALSKÁ, Eva: Fenomén osvietenstva v ranej fáze národného hnutia Slovákov. In: *Slovanské štúdie,* 1993, č. 1 – 2, s. 42 – 50.

[9] Ako termín sa do odbornej literatúry dostal v medzivojnovom období a po druhej svetovej vojne. V 18. storočí bol podľa Miroslava Hrocha zanedbateľným termínom. V stredoeurópskom priestore sa od 19. storočia zaužíval pojem vlastenectvo, z pôvodného patriotizmus, ktorý sa vyzna-

19. storočia. Masový rozvoj moderných európskych národov prebiehal v 19. storočí, s istým presahovaním do 20. storočia.

Európsky nacionalizmus priniesol so sebou nielen myšlienku národnej identity, spojenú s vývojom etnickej skupiny k modernému národu, ale aj všeeurópske integračné koncepcie, ktoré smerovali *k vytváraniu moderných národných štátnych celkov* s politicky dominantným národom v štáte.[10] Myšlienky západoeurópskeho európskeho nacionalizmu sa koncom 18. storočia rozšírili aj do strednej Európy, pričom prešli výraznou zmenou: *„popri pôvodnej predstave štátneho národa... vznikla i odlišná predstava národa na jazykovej a kultúrnej báze"*, pričom *„jej prívrženci spočiatku nereflektovali politické ciele"*. Aj nacionalizmus Slovákov dlho zostával len v kultúrnej a jazykovej rovine.[11] V mnohonárodnostnej rakúskej monarchii v období prechodu od racionalizmu k romantizmu smerovalo tak slovenské národné hnutie a podobne i ďalšie národné hnutia skôr ku divergencii, než ku konvergencii multietnickej ríše. Napriek skutočnosti, že ideologickou bázou slovenského národného hnutia bola slovanská vzájomnosť ako odraz európskointegračných ideí a že slovenská národnoemancipačná koncepcia bola až do začiatku 20. storočia kontinuitne stredo-

---

movo do istej miery prekrýval s nacionalizmom v západoeurópskom jazykovom povedomí. Bližšie HROCH, Miroslav: *V národním záujmu. Požadavky a cíle evropských národních hnutí devatenáctého století ve srovnávací perspektivě.* Praha: Lidové noviny, 1999, s. 9 – 12.

[10] Do začiatku 19. storočia sa v Európe vytvorilo sedem národných štátov, Francúzsko, Španielsko, Nizozemsko, Portugalsko, Veľká Británia, Dánsko, Švédsko, u ktorých došlo k transformácii politického systému od feudálneho absolutizmu k ústavnému zriadeniu a spoločnosti rovnoprávnych občanov. Na území Európy existovalo viac ako tridsať etnických skupín, ktoré žili na území multietnických impérií a nemohli sa hlásiť k žiadnemu vlastnému štátu, respektíve ich stredoveká štátnosť bola prerušená alebo vážne oslabená. Napríklad okrem Čechov u Kataláncov, Chorvátov, Írov, Nórov. Alebo mali vlastnú národnú šľachtu, napríklad Maďari, Poliaci, či v kolektívnej pamäti udržiavali spomienku na stredoveký štát, napríklad okrem Srbov, Gréci a Litovci. Mnohé z nich však nepoznali štátnosť, napríklad okrem Slovákov a Slovincov aj Macedónci, Fíni, Estónci atď. Bližšie HROCH, Miroslav: *V národním záujmu. Požadavky a cíle evropských národních hnutí devatenáctvého století ve srovnávací perspektivě.* Praha : Lidové noviny, 1999, s. 13 – 14.

[11] Bližšie BROCK, Peter: *Slovenské národné obrodenie 1787 – 1847. K vzniku modernej slovenskej identity. Bratislava : KALLIGRAM, 2002, s. 13 – 14.* Slovenská verzia je v podstate prekladom autorovej práce vydanej v anglosaskom svete roku 1974 pod názvom *The Slovak National Awakening and Essay in the Intellectual History of East Central Europe;* KOWALSKÁ, Eva: Patriotizmus a národné vedomie v osvietenstve. In: Slovenská literatúra, roč. 51, 2004, č. 4, s. 249 – 259.

európsko-federalizačnou, ktorá nesmerovala za každú cenu k rozbitiu monarchie a vytvoreniu národného štátu.

Európska feudálna spoločnosť reagovala prostredníctvom nacionalizmu na možnosti, ktoré poskytoval feudálny spoločenský systém a štát s pevne stanoveným sociálnym, spoločenským a kultúrnym miestom jednotlivca v spoločnosti a smerom k nastoľovaniu otázky slobody človeka. Idea prirodzenej ľudskej potreby - osobnej slobody sa v európskom vývine objavila už v období humanizmu a renesancie i reformácie, ktorých vývin bol prerušený protireformačnými zápasmi. O niečo neskôr bola prítomná v spomínaných myšlienkových prúdoch a tendenciách 18. storočia. Nositeľmi moderných myšlienkových prúdov boli najmä mestá, ktoré napriek svojej vnútornej hierarchii tvorili v uzavretom feudálnom systéme dynamizujúci prvok vo vývoji spoločnosti a stali sa centrami moderných európskych národných hnutí. Prirodzené práva človeka a občana sa stávali v ideách osvietenstva aktuálnou potrebou doby. V sociálnej sfére dostávala prirodzená ľudská bytosť vyjadrenie aj v prirodzenom spoločenstve ľudí - *etniku,* čím rástol záujem o prirodzené kultúrne prejavy, ľudovú slovesnosť, zvyky a obyčaje, ako aj o samotný hovorový jazyk etnika a postupne aj úsilie nevládnucich etnických skupín o ich *transformáciu v moderný národ*.

Snahy národných hnutí v transformačnom zmysle smerovali k dosiahnutiu všetkých atribútov plnohodnotného moderného národa:

- Úplná, resp. takmer úplná hierarchická sociálna štruktúra, ktorá by zodpovedala dosiahnutému stupňu celkového ekonomického a sociálneho vývoja a ktorej príslušníci by sa podieľali, alebo chceli podieľať na politickej moci.
- Občianska rovnoprávnosť príslušníkov národa napriek hierarchickej sociálnej členitosti.
- Existencia moderného národa na území, ktoré by malo inštitucionalizovanú vnútornú správu a jeho príslušníci by poznali hranice národného teritória a považovali by ho za svoje územie.
- Používanie kodifikovaného jazyka.
- Verejné prihlásenie sa k národnej kultúre a jej historickému odkazu.
- Osvojenie si vedomostí nielen o spoločnom pôvode, ale aj o spoločných dejinách moderného národa.

Slovenskí vzdelanci začali v intenciách európskeho nacionalizmu a v duchu ideí osvietenstva pokladať prirodzené práva človeka a občana s ideou osobnej slobody za prioritnú otázku a postupne sa začal rozvíjať ich záujem o prirodzené kultúrne prejavy Slovákov,

najmä o hovorový jazyk. V priebehu vývoja slovenského národného hnutia smerovali snahy vzdelancov k úsiliu o transformáciu slovenskej etnickej skupiny na moderný národ. Tomu prispôsobovali *ciele národného hnutia*.

Predstavitelia slovenského národného života *spočiatku zameriavali národné ciele na prekonanie kultúrneho a jazykového zaostávania* rozvíjaním vlastného literárneho jazyka a tvorením novej národnej kultúry. Opierali sa o prejavy národného vedomia slovenských vzdelancov z obdobia humanizmu, barokového historizmu a slavizmu i nastupujúceho osvietenstva, ktorí hľadali historické a ideologické zdôvodnenie národných práv Slovákov v Uhorsku záujmom o históriu, ako *Peter Révay* (Révai), *Jakub Jacobaeus* (Jakobeus), *Martin Szentiványi* (Sentiváni) a *Juraj Papánek* i záujmom o jazyk, vlasť, kultúrne tradície, rozvoj vzdelania a školstva, ako *Martin Moncovicenus* (Monkovicenus), *Alexander Macsay* (Máčaj), *Ján Piscatoris* (Fischer), *Daniel Sinapius-Horčička*, *Vavrinec Benedikt z Nedožier, Daniel Krman, Tobiáš Masnicius* (Masník), *Ján Simonides* a iní. V priebehu 18. storočia začali *Matej Bel, Samuel Timon, Juraj Papánek, Juraj Sklenár* a iní vyjasňovať aj predstavy o etnickom území Slovákov a pokročilo ich štúdium etnogenézy a etnografie, pri zachovávaní príslušnosti Slovákov k Slovanom. Národnouvedomovací proces Slovákov bol ešte pomalý a komplikovaný. Prinášal však vedomie slovanskej spolupatričnosti i odlišnosti, predstavy o autochtónnosti Slovákov i myšlienky veľkomoravskej a cyrilometodskej tradície, ktoré sa stávali v jazykových a národných obranách *Jána Baltazára Magina*, *Samuela Timona* či *Mateja Bela* ideologickým zdôvodnením rovnocenného postavenia Slovákov v Uhorsku a pretrvávali aj v období slovenských národných snáh v prvej polovici 19. storočia.[12]

V priebehu vývoja slovenského národného hnutia sa ciele modifikovali, prípadne menili do špecifickej podoby, a to najmä podľa existujúcej situácie, vzniknutých potrieb a meniacej sa spoločenskej základne hnutia. Formulovanie cieľov vychádzalo aj z porovnávania vlastnej situácie s atribútmi národnej existencie, ktorými sa vyznačovali vtedajšie národné štáty v Európe. Podobne ako európske národné hnutia, i keď boli dosť diferencované, aj slovenské národné hnutie vychádzalo v podstate z rovnakých koreňov a sledovalo tie isté ciele. Jeho vonkajšie prejavy, kultúrnoetnické a neskôr i národnopolitické, boli ovplyvňované konkrétnymi podmienkami rozvoja v mnohonárodnom Uhorsku.[13] Ciele slovenského národného hnutia postupne sle-

---

[12] VYVÍJALOVÁ, Mária: Formovanie ideológie národnej rovnoprávnosti Slovákov v 18. storočí. In: *Historický časopis*, roč. 29, 1981, č. 3, s. 373 – 395.

[13] KOVÁČ, Dušan: Nacionalizmus 19. a 20. storočia. In: *Historický časopis,* roč. 45, 1997, č. 1, s. 77 – 84.

dovali potrebu získať pre Slovákov právo podieľať sa na politickom rozhodovaní, odstrániť podriadené sociálne postavenie príslušníkov slovenskej etnickej skupiny a dosiahnuť ich úplnú sociálnu skladbu. Uvedeným cieľom zodpovedali aj rozvíjané národné aktivity.

Špecifiká slovenského národného hnutia

V období európskeho spoločenského vývinu slovenské národné hnutie neprebiehalo pre Slovákov z hľadiska ich národného vývinu pri prechode od starších dejín slovenskej feudálnej spoločnosti do moderných dejín slovenského národa bez problémov a prekážok. V podmienkach dožívajúceho feudálneho absolutizmu bolo ovplyvnené postupným narastaním rozporu medzi oficiálne udržiavanou štátnodynastickou identitou a pretrvávajúcou identitou so starými politickými celkami, či prítomnou etnickou identitou na úrovni ľudskej komunity, ktorá vyvolávala aj u Slovákov záujem o etnickú svojbytnosť. *Špecifiká národného hnutia* súviseli s hospodárskymi, spoločenskými a politickými zmenami v mnohonárodnostnej monarchii v predchádzajúcom vývoji a s konkrétnymi podmienkami slovenského národného vývinu v uhorskom kontexte.[14] Možno k nim zaradiť:

- *Hospodársky útlak zo strany Viedne a Pešti*. V 18. storočí sa Slovensko stávalo základňou manufaktúrnej priemyselnej výroby v agrárnom Uhorsku, v ktorom okrem Pešti, ako vznikajúceho centra uhorského trhu, ešte nezačala protoindustriálna vývojová fáza. V dôsledku hospodárskej politiky Viedne a vytvárania celoštátneho trhu i nerozvinutosti niektorých domácich činiteľov bol však priemyselný rozvoj Slovenska pomalý. Slovenské územie bolo geograficky pomerne členité, čo sťažovalo vývoj hospodárskych stykov obyvateľstva niektorých jeho oblastí. Nebolo osobitým, uzatvoreným nacionálnym trhom. Predstavovalo skôr iba miestne trhy, čiastočne spolu spojené. Absentovali veľké ekonomické centrá. Väčší význam v hospodárskom živote Slovenska, ale aj Uhorska mala Bratislava, Komárno, Banská Štiavnica a Košice. Uvedené skutočnosti sa v slovenskom prostredí odrazili v pomalšom a hospodársky slabšom vytváraní vyšších a stredných podnikateľských vrstiev z existujúcej pomerne početnej vrstvy drobných slovenských výrobcov, prenájomcov, kupcov a obchodníkov, ktorá v iných národných hnutiach zohrávala

[14] BUTVIN, Jozef: Problematika slovenského národného obrodenia. In: *Slováci a ich národný vývin*. Zost. Július Mesároš. Bratislava : Slovenská akadémia vied (SAV), 1966, s. 114 – 129.

rozhodujúcu úlohu. V súvislosti s rozvojom tovarovej výroby a vytváraním vnútorného celouhorského trhu, so vznikom manufaktúr i pôsobením osvietenskoabsolutistických snáh viedenského dvora a reforiem sa postupne začínal zrýchľovať proces likvidácie feudálnej roztrieštenosti Uhorska. Dochádzalo k zbližovaniu predtým izolovaných oblastí. Najintenzívnejšie sa uvedený proces prejavil na Slovensku, čo sa odrazilo aj vo vývoji slovenskej etnickej skupiny.

- Špecifická situácia z hľadiska nositeľov národných ideí. V modernom období európskeho vývinu, ktoré okrem iného priniesloo zmeny aj v sociálnom zložení obyvateľstva a spôsobilo migráciu i transformáciu sociálnych skupín, ovplyvnili konkrétne podmienky rozvoja národných hnutí aj tú skutočnosť, že nositeľom národných ideí, najmä v západnej Európe, sa spravidla stávala skupina ľudí bez politického vplyvu meštianstvo, v ktorej postupne prevzali vedenie majetní jednotlivci – buržoázia, aby v konečnej fáze nadobudlo národné hnutie politickú podobu.

Sociálna skladba slovenskej spoločnosti[15] a stupeň národného uvedomenia jej jednotlivých zložiek spôsobili, že nositeľmi slovenských národných ideí sa stávali vzdelanci – inteligencia. Pôvodom pochádzali prevažne z remeselníckych, maloobchodníckych a živnostníckych rodín, menej z roľníckych rodín, o niečo menej z rodín evanjelických kňazov, ešte menej z rodín učiteľov a profesorov a najmenej z úradníckych rodín. Už v počiatočnom období prevažovala v národnokultúrnych aktivitách malomestská inteligencia nad dedinskou. Prevaha inteligencie medzi literárne a umelecky činnými národnými dejateľmi pretrvávala do konca 40. rokov. Do praktickej národnokultúrnej a politickej činnosti boli zapojení najmä príslušníci rodín evanjelických farárov, profesorov a učiteľov, meštiansko-remeselníckych, živnostníckych, kupeckých i roľníckych rodín, ale aj príslušníci zemianskych rodín. V prevažnej väčšine išlo o nešľachtickú inteligenciu. Z profesijného hľadiska patrili k drobnému kléru katolíckej a evanjelickej konfesie, k učiteľom a stredoškolským profesorom. Nachádzame medzi nimi aj lekárov a lekárnikov, štátnych a stoličných úradníkov, výtvarníkov i hudobníkov.[16] Získajúc

---

[15] ŠPIESZ, Anton: Rozvoj kapitalistických vzťahov na Slovensku na konci 18. a na začiatku 19. storočia – objektívna báza pre vznik slovenského národného obrodenia. In: K *počiatkom slovenského národného obrodenia*. Zost. Ján Tibenský. Bratislava : SAV, 1964, s. 26 – 27.

[16] Bližšie HUČKO, Ján: *Sociálne zloženie a pôvod slovenskej obrodeneckej inteligencie*. Bratislava : SAV, 1974, s. 40 – 52.

vzdelanie na vyšších školách začali uskutočňovať organizačné úsilie s cieľom „prebudiť – obrodiť" slovenskú etnickú skupinu k národnokultúrnemu životu. Stretávame sa s ním už v počiatočnom období slovenského národného hnutia, ktoré začínalo v kultúrnoetnickom zmysle, kedže v riešení národnostnej otázky začala dominovať jazyková otázka. Slovenskí etnicky cítiaci vzdelanci – národovci boli však závislí od cirkevnej a svetskej vrchnosti, ktorou boli spoločensky, ideovo i národne obmedzovaní.[17]

- *Absencia štátoprávnych tradícií i hospodárskeho a administratívneho celku s vlastným mestským centrom* ako oporou národného hnutia. Slováci patrili k etnickým skupinám, ktoré nemali zvláštne štátoprávne či samosprávne postavenie. Slovenské etnické územie nebolo uznané za politickoúzemný útvar, napriek jeho rozčleneniu na autonómne šľachtické stolice. Vlastné národné organizácie nemali Slováci inštitucionalizované ani v cirkevnej oblasti. K dispozícii nemali ani národné centrum mestského typu. Absentovali u nich štátoprávne tradície z predchádzajúceho vývinu. Centrálne uhorské inštitúcie sa postupne stávali nástrojom presadzovania politickomocenských a nacionálnych záujmov vládnych zoskupení reprezentovaných maďarskou národnou šľachtou, ktoré sa snažili dosiahnuť lepšie východiskové pozície v zápase o osamostatnenie Uhorska s centralistickými snahami Viedne.[18]
- *Geografická rozdrobenosť slovenského územia so značne uzavretými hospodárskymi a politickoadministratívnymi celkami* – stolicami. Slovenskí vzdelanci začali vychádzať v národných aktivitách z pozícií osvietenského regionálneho patriotizmu, ktorého identita sa zvyčajne vzťahovala k územiu – regiónu, ktoré len ťažko mohlo byť v prípade Slovákov základňou národnej identity. Spravidla išlo o menšie územie než bolo národné územie a z hľa-

---

[17] Tibor Pichler upozorňuje, že v súčasnej spoločenskovednej literatúre sa národovcom hovorí aj etnickí entuziasti. Bližšie Skryté a nechcené politikum slovanskej vzájomnosti (Koncepcia Jána Kollára). In: *Fenomén slovanstva, jeho filozofické, teologické, politologické a literárnohistorické reflexie na Slovensku I.* AFPh UP – Humanistický zborník 8. Eds. Viera Bilasová, Rudolf Dupkala, Viera Žemberová. Prešov : Filozofická fakulta PU, 2004, s. 85. K problematike slovenských národných vzdelancov HUČKO, Ján: *Sociálne zloženie a pôvod slovenskej obrodeneckej inteligencie.* Bratislava : Veda, 1974. 385 s.

[18] Uvedený zápas prebiehal už v 17. a 18. storočí v stavovských povstaniach, evolučne začiatkom 19. storočia a revolučne v hnutí Lajosa Kossutha (Ľudovíta Košúta).

diska vzťahu k štátnej moci malo blízko k periférii. Postupne sa však začali vzdelanci identifikovať so svojou etnickou skupinou a opierať o etnickú identitu v národných snahách.

- *Existujúce feudálne stavovské a spoločenské rozdiely v Uhorsku*, ktoré boli v uhorskom prostredí výrazne umocnené. Maďarská šľachta sledovala predovšetkým vlastné stavovské záujmy, snažiac sa zakonzervovať svoje feudálne stavovské výsady. Zväčša jej vzťah k poddanému ľudu bol ľahostajný, vyplývajúci z triednych a stavovských rozdielov. V popredí jej národných záujmov bola predovšetkým obhajoba politickej nezávislosti Uhorska od viedenskému absolutizmu. Meštianstvo bolo v Uhorsku príliš slabé, bez vyhraneného triedneho sebavedomia, či samostatného politického programu. Inteligencia bola málopočetná a popri svojom demokratizme podliehala určitým monarchistickým predstavám, či typickým osvietenským ilúziám, napríklad o panovníkovi, ktorý môže radikálne zreformovať celú spoločnosť zhora. Uvedených predstáv sa začala postupne zbavovať až po smrti Jozefa II. roku 1790.
- *Pretrvávajúca konfesionálna rozštiepenosť slovenskej spoločnosti,* ktorá bola do druhej polovice 18. storočia vyostrovaná protireformačmou činnosťou i štátnymi opatreniami viedenského dvora.
- Z pohľadu politického a kultúrneho vývoja bola *slovenská etnická skupina málo a slabo vyvinutá*.
- *Národnostný útlak z maďarskej strany* súvisel s postupným narastaním maďarizačných tlakov v Uhorsku smerujúcich k vytvoreniu jednotného maďarského národného štátu.
- *Dve vedomia – uhorské a slovanské.* Slováci boli ako jednotlivci rovnoprávnymi obyvateľmi Uhorska. Z národnostného hľadiska boli súčasťou uhorského národa, a preto sa celkom prirodzene prejavovalo u nich živé teritoriálne vlastenectvo – *uhorské vedomie.* Nachádzali sa v zajatí ideológie uhorského národa. To, čo ich oddeľovalo od ostatných obyvateľov Uhorska koncom 18. storočia boli isté zárodočné formy rečového vedomia s prejavmi lásky k materinskej reči, etnografické vedomie a určité historické reminiscencie s obrannými historickými i ideologickými konštrukciami, s cieľom dokázať a zdôvodniť rovnocennosť a rovnoprávnosť Slovákov a Maďarov v Uhorsku.[19] *Slovanské vedomie* sa začalo u Slovákov prejavovať už od 17. storočia ako viac-menej neurčité a takmer prírodné vedomie, pričom bolo často ťažké rozlíšiť slovenské vedomie od

[19] Bližšie RAPANT, Daniel: *Slovenské povstanie roku 1848 – 1849. Dejiny a dokumenty. I. 1.* Martin : Matica slovenská, 1937, s. 89 an.

slovanského. Slovanské vedomie, aj keď robilo menej ztreteľnými určité črty slovenskej etnickej skupiny, bránilo Slovákom splynúť s uhorským vedomím. V slovenskom národnom hnutí v rokoch 1780 - 1848 bola z hľadiska prítomnosti uhorského a slovanského vedomia dôležitá skutočnosť, že ich vzájomné pôsobenie a najmä slovanské vedomie, ktoré zohrávalo dôležitú úlohu v národnoobranných aktivitách, sa stávalo východiskom k formovaniu osobitého národného vedomia Slovákov.[20]

Vývojové obdobia slovenského národného hnutia 1780 – 1848

Na základe výskumu *európskych národných hnutí*, u ktorých *absentovala vlastná štátnosť* a formovali sa v opozícii k väčším etnickým celkom ovládajúcim štát rozdelil Miroslav Hroch ich vývoj z hľadiska cieľov a aktivít do *troch fáz:*[21]

- *Fáza učeneckého záujmu – učenej národnej aktivity.* Osvietenský učenecký záujem bol súčasťou osvietenského patriotizmu a vychádzal z názoru, že je potrebné pracovať pre povznesenie ľudu. Bol v súlade so všeobecným modernizačným trendom smerujúcim k rozširovaniu vedeckých poznatkov, ktoré si vzdelanci museli osvojiť a ku vzdelávaniu ľudových vrstiev, ktoré vzdelanci museli poznať a vedieť s nimi komunikovať. Predmetom učeneckého záujmu motivovaného túžbou po poznaní i láskou k vlasti a etnickej skupine, ktorá ju obývala, sa aj u slovenských vzdelancov stávali popri jazyku - jeho oslave a obrane i kultúra, história, spôsob života a niekedy aj osobitosti teritória, na ktorom žili Slováci.

  Slovenské národné hnutie vstúpilo do prvej fázy svojho vývinu v 80. rokoch 18. storočia. Moderný slovenský národný vývin začínal v kultúrnoetnickom zmysle a v riešení národnostnej otázky *začala dominovať jazyková otázka* smerujúca ku kodifikácii jazyka a k jeho spoločenskému uplatneniu – intelektualizácii národného jazyka. Mala dôležitý kultúrny a v 40. rokoch i národ-

---

[20] Bližšie k vzťahu uhorského a slovanského vedomia v druhej kapitole Slovenské národné snahy – podkapitola Národnopolitické a sociálnoekonomické snahy.

[21] K uvedenému typu moderných európskych národných hnutí možno zaradiť aj slovenské národné hnutie. HROCH, Miroslav: *V národním záujmu. Požadavky a cíle evropských národních* hnutí *devatenáctého století ve srovnávací perspěktivě.* Praha : Lidové noviny, 1999, s. 15 – 16.

nopolitický zmysel. Jazykové a kultúrne požiadavky, súvisiace s potrebou vzdelávania, sa postupne stávali pre Slovákov dôležitou podmienkou k občianskej a ľudskej dôstojnosti. V dôsledku konfesionálnej rozštiepenosti na slovenskom území, ktorá u katolíkov a evanjelikov ovplyvňovala ich kultúrnoideové tradície, dochádzalo u slovenských vzdelancov i k rozdielnemu chápaniu jazykovej otázky. U katolíckych vzdelancov prevládala v oblasti literatúry, výchovy a vzdelania kultúrna západoslovenčina a o niečo neskôr bernolákovský spisovný jazyk, kým u evanjelických vzdelancov staršia literárna čeština postupne slovakizovaná a používaná aj v cirkevnej praxi. S jazykovou otázkou úzko súvisela národnoideologická koncepcia a orientácia národného hnutia. Katolícki vzdelanci ju prezentovali národnou samobytnosťou s vedomím historickej, kmeňovej a jazykovej autochtónnosti Slovákov a evanjelickí vzdelanci česko-slovenskou kmeňovou jednotou, prítomnou v ich aktivitách aj v nasledujúcej fáze národného hnutia.[22] V prvej fáze slovenského národného hnutia národovci videli v jazyku predovšetkým nástroj na vytváranie samostatnej slovenskej kultúry.

- *Fáza národnej – vlasteneckej agitácie,* v ktorej sa národní vzdelanci snažili presvedčiť príslušníkov svojej nevládnucej etnickej skupiny, že patria k spoločenstvu, ktoré má právo na rovnaké atribúty ako už existujúce národy. Spočiatku neprebudili výrazný záujem u širších vrstiev spoločnosti. Postupne nachádzali ohlasy v národnom prostredí ovplyvňujúce formovanie národa. Začiatok fázy národnej agitácie sa u Slovákov spája s tajným a romantickým výletom mladoslovákov pod vedením Ľudovíta Štúra na Devín 24. apríla 1836. Slovenský národný aktiviz-

[22] Inklinácia k idei kultúrnoliterárneho a jazykového spoločenstva Čechov a Slovákov, i keď nie vždy jednoduchá a v rovnakej miere zastúpená u evanjelických vzdelancov, mala korene v osvietenskej ideológii, s ktorou sa zoznamovali počas vysokoškolských štúdií v Jene, Wittenbergu, Tübingene či Erlangene. Tiež v stupňovaní maďarského národného hegemonizmu, v úrovni historického jazykového poznania, v existujúcich vzťahoch medzi slovenskými a českými vlastencami, no najmä v 300-ročnej tradícii biblickej češtiny. Česko-slovenská kmeňová jednota sa stala dôležitou zložkou formovania i českej národnoobrodeneckej ideológie, pričom konfesionálna determinácia netvorila podstatnejšiu prekážku v česko-slovenskom kontexte. Bližšie FRANKOVÁ, Libuša: Evangelische Gebildete und die slowakische nationale Wiedergeburt bis 1848. In: *Die Reformation und ihre Wirkungsgeschichte in der Slowakei. Kierchen- und konfessionsgeschichtliche Beiträge.* Zost. Karl Schwarz, Peter Švorc. Wien: Evangelischer Presseverband, 1999, s. 137 – 152.

mus smeroval k predstave, že etnická skupina má svoje národné potreby a požiadavky. Slovenskí vlastenci sa usilovali presvedčiť príslušníkov svojej etnickej skupiny, že majú právo na rovnaké národné atribúty ako už existujúce národné štáty. Obrana jazyka sa stávala súčasťou národného programu a dôležitým národným argumentom nielen smerom k stoličnej vrchnosti, štátnej správe a k vláde, ale aj pri formulácii národných cieľov a rozvíjaní národnej agitácie. V Štúrovom slávnostnom predsavzatí na Devíne, aby *Spoločnosť česko-slovanská* (1829 – 1837) začala plniť úlohu národného centra, možno vidieť začiatky národnej agitácie medzi širšími ľudovými vrstvami. Rozhodnutie začal realizovať od seba samého, pôsobiac národne a buditeľsky cez letné prázdniny v určitom kraji na Slovensku. V nasledujúcich rokoch postupne odchádzalo cez prázdniny ročne okolo sto študentov do presne určených dedín a miest s cieľom zistiť možnosti obživy ľudí nielen poddanským hospodárením, ale aj domáckou, manufaktúrnou či inou výrobou. Prostredníctvom študentov sa zaujímal nielen o prítomnosť, či absenciu pôsobenia národných buditeľov v jednotlivých regiónoch Slovenska, ale aj o možnosti národnobuditeľskej práce smerom k zakladaniu ľudových knižníc, ochotníckych divadiel, spolkov miernosti, nedeľných škôl a pod. Zároveň podnecoval študentov k zbieraniu národopisného a miestneho materiálu a k získavaniu tamojších vzdelancov a schopných jednotlivcov z ľudových vrstiev pre národnú prácu. Študenti mali skúmať aj stav nárečia a robiť si jeho zápis. Z uvedených ciest odovzdávali Štúrovi podrobné písomné správy. Získané poznatky mu umožnili vytvoriť si ešte pred odchodom na štúdiá do Halle obraz o sociálnej a kultúrnej situácii na slovenskom vidieku. V jazykovej otázke nadobudol predstavu o prenikaní stredoslovenských nárečí do západoslovenských a východoslovenských nárečí a dospel k poznaniu, že „stredná slovenčina" mala v mimo spisovnom kultúrnom a živom spoločenskom ruchu prevahu. Bola najzaužívanejšia a najzachovalejšia zo všetkých nárečí. O niečo neskôr ju kodifikoval do podoby spisovného slovenského jazyka.

Po kodifikácii jazyka, bez ohľadu na dosiahnutý stupeň jeho štandardizácie, dochádzalo vo fáze národnej – vlasteneckej agitácie k jeho intelektualizácii v žurnalistike, novinách a časopisoch i vo výchovnej literatúre pre ľud, ktorá vo svojej agitačnej a komunikačnej funkcii rozvíjala rodiaci sa moderný jazyk. Intelektualizácia jazyka prebiehala aj v zbieraní, úprave a v napodobňovaní ľudovej tvorby, v prekladoch i parafrázach pôvodnej literárnej tvorby vyspelých európskych literatúr s národnouvedomovacím poslaním, v tvorbe domácej literatúry, aj napriek obmedzeniam štátnej cenzúry, ktorá ich často kvalifikovala ako